

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 Din

za pol leta 30 Din

za vse leto 60 Din

Posamezne številke 1.50 Din

V z a m e j s t v o celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 30. julija 1937.

Upraviništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta 17

Poštočkovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadrudna tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

† Dr. Jože Puntar

Osebnosti dr. Jožeta Puntarja, ki je umrl 24. julija tega leta star komaj 53 let, se moramo odolžiti tudi v »Sloveniji«. Jože Puntar je bil po vsem svojem bistvu tako čist Slovenec, da njegovo delo zasluži posebnega spomina. Prav nobeno dejanje, ki je bilo zvezano z usodo našega naroda, ni šlo mimo njega; ob vsakem se je ustaval z vso silo svoje razvnete narave. Za čast, poštenje in pravico v javnosti se je vojskoval od mladih let, pa je tudi odkrito obsojal vse, kar je s samovoljo in neznačajnostjo škodovalo narodni skupnosti. V tem ni bil polovičar in je pozabil popolnoma na samega sebe, ni iskal ne koristi ne časti. Prav to je bila tudi usoda njegovega življenja, zlasti njegovega dela, ko je znanstvenika, ki se je močno prebujal v njem, bolj in bolj dušil politični in družbeni publicist. V brezmejnem svojem idealizmu nikakor ni mogel mimo vprašanj, ki so vsak dan vznemirjala svet, vse je hotel zasledovati, vse študirati, vse v sebi predelati, dokler ni sam omagal. Kaj vse je prebral listov, revij in knjig, si zapisoval in zbiral, da uporabi, kadar bo treba.

Žal ne spada tu sem, da bi posebej govorili o lepi človečnosti, ki se je tako značilno kazala v podobi vsega njegovega idealizma. Brez konca je vrsta ganljivo veselih zgodb iz njegovih dunajskih in zlasti graških let, pa tudi iz Ljubljane — dokler niso prišli udarci, ko mu je ostala samo grenka skrb in zadnja največja ljubezen, njegova družina. V vsej kraševski naravi (rojen 19. marca 1884 na Uncu) je prevladoval lirik, ki je v navdušenju za vse dobro in lepo vzplamenel, se žrtvoval, pa se večkrat bridko prevaran zastoj skušal poboljšati za ta svet. Morda je edina njegova mladostna pesem dvokitična »Narodna«, kjer v ljubezenskem motivu išče zdravila zase, pa tako značilna za vse njegovo poznejše življenje:

Da rane bi zacelil,
obvezal bom srce,
le norec glavo belil
poslej bi radi nje.

(Zora 1906, 95.)

Vsa ta njegova dobrota se je končno stisnila v živo vero in potrpljenje.

Dr. J. Ev. Krek ga ni imel notranje tako zvestega učenca, kakor je bil rajni Jože Puntar. Kot visokošolec in tudi pozneje je bil povsod: med dijaki in ljudstvom, v društvih in na zborovanjih. Njegova ideologija je šla navadno še mnogo dalje, kakor je terjala potreba in kazala možnost. Številne sestavke in razprave je posvečal dijaškim vprašanjem, vse od zdravstvenega stanja in tvarne oskrbe dijaštva do propagande za slovensko vseučilišče, od nalog ljudske prosvete do vprašanja slovenskega izobraženstva. Rast tedanjega katoliško narodnega dijaštva je v tesni zvezi s Puntarjevimi delom in njegovimi sestavki v »Zori« od 1906 dalje. Naravno je bil Jože Puntar pozneje v boju za Krekovo politično smer med najizrazitejšimi mladini, soustanovitelj medvojnega »Jugoslovana« in eden glavnih sodelavcev. Tudi ko se je osnovala »Slovenija«, se ji je z vsem srcem pridružil in ostal njen sodelavec, dokler mu niso opešale moči. Vseh člankov v »Slovenec« ni mogoče niti slediti; od dnevnih vprašanj se je končno obrnil k zgodovini starejše slovenske politike in priobčeval »Dokumente slovenske politične miselnosti po vojni 1866« (S 1935) in še na smrtni postelji je dokončal korespondenco skrivnostnega političnega svetovalca Alojzija Smrekerja (Čas 1936/7).

V slovenskem slovstvu se bo Puntarjevo ime ohranilo v zvezi s Prešernom. Studij staroklasične literature na univerzi ga je obrnil k dognanju Prešernove umetniške veličine. Sledeč dr. Žigonovim osnovam o arhitektonski gradbi Prešernove pesmi se je z vsem ognjem zavzel, da odkrije zveze Prešernove umetniške oblike s staroklasičnim in romantičnim slovstvom. V vrsti razprav,

n. pr. »Kaj je z arhitektoniko v Prešernu?« (DS 1910), »Prešeren in romantika« (S 1910), »Prešeren in antika« je branil arhitektonske osnove v Prešernu in odpiral vprašanje o celotni njegovi umetnosti. Tako je pripravil svoje glavno delo »Zlate črke« na posodi Gazel ali problem apolinične lepote v Prešernovi umetnosti (I. del 1912. Samoza-ložba). To vprašanje je zajel tako na široko, da je rajni dr. Prijatelj nekoč rekel: »Puntar ne podaja samo izsledkov svojega dela, ampak razkazuje vso delavnico z orodjem vred.« Nekaj krajših razprav o tem je objavil še v DS 1921 (Gazete) in 1924 (Literarna umetnina); zlasti je obsežna in po marsikaj sporednostih zanimiva razprava »Dante in problem Nove pisarije« (Dantejev zbornik 1921). Pridno je zbiral gradivo za nadaljevanje »Zlatih črk«. Opirajočemu se na Čopovo slovstveno univerzalnost so se odpirala pota in zveze v orientalsko

slovstvo in našel je presenetljive zgodovinske sporednosti. Še do zadnjega je najrajši o tem govoril in pri vsej oslabelosti pozabil na svojo bolezen. Puntar je bil požrtvovalen iskalec, ki je za svoje trditve vztrajno zbiral potrdila v primerjalnem slovstvu. Njegov temperament ga je morda privedel kdaj k prezgodnjim sklepom, a bistveno vprašanje, za katero se je trudil, stoji. S svojim delom ni samo izpopolnil in obogatil našega prešernoslovja, ampak je razširil tudi naše splošno znanstveno obzorje. Ni tudi čuda, da se je bil s svojo nežno in širokosrčno naravo Jože Puntar sprijateljil tudi z Ivanom Cankarjem. Zadnje leto pred njegovo smrtjo sta skupaj stanovala, nakar je Jože ohranil lepe in dragocene spomine (DS 1920).

Jože Puntar nam ostane v spominu kot zgled čistega in vdanega javnega delavca. Živel je tako, da je dal vse, kar je mogel, do konca zvest svojim vzorom. Bil je sejalec, ki ni žel, bil je slovenski človek do dna, kakor malokdo. F. K.

Koledar dveletke po uradnih obvestilih

(Dalje)

3. 11. 1935: Seja izvršilnega odbora JRZ traja od štirih popoldne do sedmih zvečer. Navzoči so poleg udov izvršilnega odbora tudi odličnejši prvaki stranke z dr. Mihom Krekom na čelu. Ugotovili so, da je v vsej državi odziv ljudstva na vabila stranke izredno povoljen, posebno v južnejših pokrajinah in v Sloveniji.

10. 11. 1935: Za shod, ki se vrši danes in na katerem govori dr. Miha Krek, bodo zvedeli Jeseničani iz časopisja z dne 11. t. m. — V senatu se poraja klub senatorjev JRZ, ki naj predstavlja akcijo za zbiranje in koncentriranje vseh radikalnih pripadnikov.

17. 11. 1935: Velik shod JRZ v Mariboru. Predsednik okrajnega odbora JRZ dr. Schaubach prosi zastopnika vlade dr. Kreka, naj sporoči preizkušnemu in najzmožnejšemu voditelju slovenskega naroda ter bržčas najboljšemu državniku Jugoslavije dr. Korošcu najiskrenejšo pozdrave vsega ljudstva. Dr. Krek se ozre najprej na različna zborovanja starega kova, ki se po zaslugi dr. Korošca smejo svobodneje vršiti, kakor pred nekaj meseci, na katerih pa tako imenovani poslanci blatijo dr. Korošca. Nato pa pove, da bo vlada vse storila, da ne bo prevarila ljudskega zaupanja.

24. 11. 1935: Seja banovinskega odbora JRZ za dravsko banovino v Ljubljani. Dr. Korošec govori prvič o političnem stanju, odkar je minister v vladah dr. Stojadinovića. Notranji minister razloži svoje mnenje in mnenje vlade glede na politično stanje, ki je tako, da bo šla vlada na volitve šele, če bodo smeli orožniki spat v svojih vojašnicah, okrajni glavarji mirno reševati svoje spise in bodo stranke tako močne, da bodo mogle same v največjem redu in miru privedi volilce pred volilno komisijo. Sedanja vlada je prišla na krmilo, da se nasprotja med ljudskimi sloji polagoma poležejo, da damo ljudstvu vsaj tiste svobščine, ki jih dovoljujejo sedanji zakoni (s tem v zvezi zavrne očitek, da daje sedanja vlada preveč svobode), in da dvigne ugled zakona in oblasti.

27. 11. 1935: Pojavi se pojem »izvenparlamentarne JRZ«, ki predstavlja poleg združene opozicije stvarno moč med ljudstvom. Kakšna bi bila ta moč pri eni ali drugi skupini, naj pokažejo svobodne volitve. To bodi razlog, da se poveri vlada za primer volitev JRZ. — Stanojević je na obisku pri predsedniku vlade dr. Stojadinoviću. — Dr. Korošec govori na kongresu glavne zadrudne zveze v Osijeku o svobodi, pravici in ljubezni kot njegovih življenjskih vodilih. — Z obveščene strani se odločno zatrjuje, da vlada med udi izvršilnega odbora JRZ najtesnejša skladnost in složnost.

29. 11. 1935: V Prilepu odkrije Jevtić, da hrvaškega vprašanja sploh ni. — V Ljubljani odkri-

jejo pripadniki dr. Marušiča in Pucelja na konferenci težavnost odločitve, komu naj se pridružijo. Po ostri diskusiji sklenejo povratek v JNS. — Tudi Nikola Uzunović konferira. »Jutro« poroča o naporih »okrog reorganizacije JNS«.

30. 11. 1935: B. Maksimović nasiti tri sto uglednih Belgrajčanov s sijajno večerjo v »Imperialu« in z blestečim političnim govorom. Pripadniki banketa se izrečejo za unitarizem in za enake postave v Belgradu in Zemunu.

3. 12. 1935: Pucelj popravlja poročila o konferenci njegovih pripadnikov z dne 29. 11. 1935 in jih oznamuje kot neokusno spletko, ki jo je prineslo najprej »Jutro«.

8. 12. 1935: »Glas naroda« se izseli iz rok dr. Marušiča in Pucelja in preneha biti političen dnevnik. Kot popoldnevnik bo prinašal odslej samo srbeče novice. — V Daruvaru govori Gjura Janković o državni in narodni enotnosti kot dovršenem dejstvu, o katerem sploh ni mogoča več katera koli razprava. — Senator Simonović, podpredsednik kluba senatorjev JNS, govori v Kruševcu na konferenci JRZ.

9. 12. 1935: Dr. Grga Angjelinović preseneti javnost z obširnimi poročili o važnosti »pohorske« akcije, katere državniško jedro je v spoznanju, da način dela ni glavna stvar, temveč le vprašanje praktičnosti. Zaradi tega so jugoslovenski nacionalisti demokrati takrat, kadar se to ujema z njihovo smolo.

15. 12. 1935: Na Jezici zmaga pri obč. volitvah kandidatni seznam JRZ. — V Rumi razlaga prota dr. V. Janić, zakaj od volitev dalje ni prišel med volilce in da je pred nekaj dnevi vstopil v klub JRZ, medtem ko je bil prej politični položaj nejasen. — V Celju shod JRZ z nad 1000 pripadniki dr. Korošca. Dr. Krek poudarja, da ne bo padla nobena senca na kakršnokoli slovensko svetinjo, dokler bo dr. Korošec na vladi, da je trajna in popolna rešitev samo v sedanji pristni demokratični obliki vladanja in da je naš gospodarski organizem izčrpan.

17. 12. 1935: Zagrebška policija objavlja poročilo o delu komunistov na srednjih šolah. — Temu poročilu bosta sledili do 21. 12. 1935 še dve. — Aca Stanojević sestavlja spomenico, s katero bo seznanil prijatelje s svojim zrelščem trenutnega političnega stanja.

22. 12. 1935: Ministra Komnenović in Bobić odstopita z utemeljitvijo, da se predsednik izvršilnega odbora JRZ Stanojević ne strinja z načinom organiziranja JRZ in vodstvom državnih poslov, medtem ko se ona dva strinjata s Stanojevićem v tem mišljenju. Izvršilni odbor odstavi šefa pisarne JRZ in ga nadomesti z drugo osebnostjo, v vlado vstopita dr. Marko Kožulj in Dragiša Cvetković,

Modno blago!!!

Nogavice, rokavice, vsakovrstno damsko in moško perilo, žepni robci, brisače, ogledala, ščetke, turistijske potrebščine dobite
n a j c e n e j e

pri Petelinc, Ljubljana

ob vodi, blizu Prešernovega spomenika

k JRZ pa prestopi Štefan Čirič, predsednik »narodne skupščine«. — To je tretja vlada dveletke. — V Ljubljani je imenovan nov občinski svet. Dr. Stanovnik ne sprejme imenovanja.

28. 12. 1935: V Ljubljani izide prvič »Slovenski dom«. — Ostali trije udje izvršilnega odbora JRZ, dr. Stojadinović, dr. Korošec in dr. Spaho objavljajo, da hočejo ostati zvesti programu in pravilom JRZ. Stranka bo kljub odpadu Stanojevića čvrsto nadaljevala svoje demokratično delo.

30. 12. 1935: »Ponedeljski Slovenec« prinaša obširne brzojavke na prvi strani pod naslovom »Municija se vali v Abesinijo«, na drugi pod naslovom »Stalin — roke proč od Jugoslavije«, kjer objavlja eno izmed razdiralnih okrožnic z navodili. — Senator Simonović, imenovan Djaba, prestopi uradno k JRZ. — Po »Slovenec« monopoli-zacija šolskih knjig še ni aktualna, pač pa se vršijo med »pohorci« ljute osebne borbe. — Socialno-demokratična občinska svetnika v Ljubljani, Likar in Kralj, imenovana v občinski svet, objavljata pogoje, pod katerimi bosta ostala v dolžnosti. Glavni pogoj je, da se pri večini JRZ ne pokaže hotenje, da se hoče z izkoriščanjem sedanjega izjemnega stajna trajno vzdržati na oblasti.

(Dalje prihodnjič.)

Nekaj pripomb k obnovitvi fasade šentpeterske cerkve v Ljubljani*

Okoli obnovitve zunanjsčine ljubljanske šentpeterske cerkve se je vnela v našem dnevnem časopisju huda polemika. Da je korenito popravilo razpadajočih sten nujno potrebno, ni prav nobenega dvoma. Vprašanje je le, ali se ne bi mogla obnovitev izvršiti ceneje in obenem bolj zadovo-

* Opomba uredništva: Z veseljem pričujemo pričujoči sestavek, s katerim se popolnoma strinjamo. Gre za važno stvar slovenskega glavnega mesta, ki zgublja svojo estetsko podobo, ki so mu jo ustvarili prejšnji rodovi. Gre za slovensko umetnostno izročilo visoke kakovosti, ki naj bi bilo uničeno po nepotrebnem.

Dr. Franc Derganc: Svetozor

Prvi zvezek izbranih esejev. Ljubljana 1936. Založila in natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

Avtor pripominja v uvodu, »da je njegovo delo izraslo iz človeškega trpljenja in zdravniškega sočutja z zdravilnim namenom krepke injekcije optimizma in tolažbe, kakršne so pisali v podobnih časih prehoda in ravsula, nemira in obupa nad človeštvom že stari filozofi.« Že iz teh njegovih lastnih besedi je razvidno, da se avtor pridružuje tisti dolgi vrsti znanih sociologov, ki so v številnih teorijah poskušali ozdraviti trpečega človeka z najrazličnejšimi sredstvi, od nežno občutenih, zgolj dušeslovnih vrednot do tistih, nanašajočih se le na tvarne, sociološke ali civilizatorične pojave in preko teh do najradikalnejših revolucionarnih metod, ki jih je mogoče izvesti le z ognjem in mečem. Derganc izvaja svojo miselnost v »Svetozoru« iz prepričanja, da je treba človeštvu, nahajajočemu se v gospodarskem, svetovnonazornem in etičnem ravsulu, ki nima primere v svetovni zgodovini, pomagati s filozofskimi in sociološkimi nasveti. Izhajajoč iz mnenja, da zmore to ogromno nalogo le znanstveni razum, primerja filozofijo z medicino, vidi izvir sodobne krize v individualistični degeneraciji, rekoč, da se je spridila človeška duša, in sodi, da se da naš naraščaj rešiti edinole s sodrudno-vzgojno regeneracijo in evgeniko. V podrobnem primerja francoski intelektualizem s slovanskim in trdi, da so »po sintezi teh obeh v prvi vrsti Francozi in Slovani poklicani, da prevzamejo vodstvo na fronti sporazuma in sodelovanja na intelektualni fronti svobode in svetovne demokracije proti emocionalni fronti nasilja in svetovnega imperija.« V svojem nadaljnjem esaju »Spomini na Kreka«

ljivo, kot je pa po Vurnikovih načrtih nameravano. Razburjenje šentpeterske cerkve je čisto razumljivo, saj ljudje vsaj pri nas ne pobirajo denarja po cesti, pa naj so framasoni ali kristjani, in nekaj estetskega okusa tudi še imajo.

Vurnikove obnovitvene načrte je objavil banovinski konservator dr. Stelè v »Slovenec« od 18. julija tega leta in jim dal sankcijo spomeniškega urada. Javno se doslej še nihče ni pečal z njimi, dasi je sicer med ljudmi mnogo kritiziranja. Mislim, da je nujno potrebno tudi o načrtih samih — ne samo o obnovitvenih stroških — izpregovoriti javno, kajti tako važna zadeva, kakor je obnovitev šentpeterske cerkve, enega naših najlepših stavbnih spomenikov baročne dobe, nikakor ne sme biti zgolj zadeva dveh ali treh gospodov. Sedaj je odločilni trenutek, ali se bo šentpeterska zunanjsčina obnovila zadovoljivo in skladno z načeli spomeniškega varstva, ali pa se bo dokončno in nepopravljivo uničila, kakor se je že notranjsčina te zares monumentalne stavbe.

Nobena ljubljanska cerkvena stavba ni po potrebi 1895 toliko škode trpela kot šentpeterska cerkev. Arhitekti Jeblinger, ki je takrat nekako dobil monopol za obnavljanje vseh cerkv v ljubljanski škofiji, seveda tudi močno poškodovani šentpeterski cerkvi ni prizanesel. Prezbitarij je podaljšal in ga polkrožno zaključil, prizidal novi zakristiji, iz starih zakristij ob kupoli pa naredil stranski kapeli. Uničil je krasni veliki oltar ter oba stranska oltarja pod kupolo in dal vso notranjsčino s temnimi oljnatimi barvami prepleškati (ta »slikarija« je bila nedavno odstranjena). Po vojni je za Jeblingerjem še Vurnik estetski popolnoma nezadovoljivo povečal pevski kor in postavil nanj monstrozne orgle, ko je bil prejšnja baročno orgelsko omaro brez vsake potrebe odstranil. S temi bistvenimi prezidavami je notranjsčina šentpeterske cerkve dokončno zgubila svojo poprejšnjo prostorsko harmonijo.

Poglejmo sedaj — in to nas danes predvsem zanima — ali je Jeblinger tudi šentpetersko fasado tako prenašal, da se ne bi dala postaviti nazaj v prejšnje, predpotresno stanje, kakor je bila nad 160 let.

Dobra podoba predpotresne šentpeterske fasade je v 1. številki IV. letnika »Kronike slovenskih mest« na strani 10. Ako jo primerjamo z Jeblingerjevo fasado, na prvi pogled vidimo, da se ni nič bistvenega uničilo. Vse bistvene sestavine so ostale, Jeblinger je samo marsikaj dodal, nič važnega pa ni odstranil. Strehni stolpov je obremenil z nepotrebnim balastom, stropa je s podaljšanjem fasadnih zidcev potegnil v fasado in jima vzel prejšnjo samostojno arhitektonsko funkcijo, na fasado je postavil polkrožni nadzidek, napravil je nekake odprte arkade in na sredo namesto prejšnje nevsiljive freske postavil mozaik. Vse pročelje je še vrhu vsega tega nališpal z raznimi dekoracijami. Z vsem tem je prejšnjo zares monumentalno fasado popolnoma razbil in ji vzel vsak mogočnejši učinek. Ali pod vso to Jeblingerjevo navlako še živi stara fasada, nič drugega ni treba, kot da se nepotrebni in neokusni balast odstrani, pa se nam bo pokazala v svoji nekdanji preprosti lepoti.

S šentpeterske fasade je torej treba samo odstraniti potresne prizidke in pridakke — morda z edino izjemo mozaika — in zazidati odprte arkade

se obrača do naših domačih razmer, analizira Krekovo dušo in ga označuje kot ideal in simbol samozaveštnega Slovana, kot neposrednega, duhovnega očeta Jugoslavije.

Od tudalje se pogloblja v krizo socializma, počenši od grške filozofije, preko renesanse do slovanske socialne akcije, opredeljuje borbo nemškega socializma s slovanskim, določuje psihološki izvir marksizma in njegovo vlogo v Evropi ter ruski revoluciji. V zaključku tega poglavja pa navaja miselnost in filozofijo Vladimirja Sergejeviča Solovjeva, rekoč, da naj bi vsaka slovanska stolica za filozofijo prevzela Solovjeva za izhodišče filozofskega pouka in mišljenja. Drugo polovico knjige pa posveča pisatelj zgolj analizi in opisu verizma, določneje Tyrševega sistema, sokolstva in njegove filozofije. Posebno pozornost pa posveča pisatelj tako v pričujoči knjigi, kakor tudi že prej izšlem svojem delu »Borba Zapada in Vzhoda« zunanji plati eksperimentalne fiziologije, tako zvanemu behaviorizmu. S tem smo opisali vsa glavna gibalna njegove filozofske zakladnice, ki se jih avtor poslužuje, da nam prikaže svetovni nazor, kakršnega si je zamislil v ozdravljenju našega sodobnega človeka.

Da nam bo avtorjev svetovni nazor še bližji, hočemo navesti nekaj prav njegovih rekov in trditev. On oblikuje svoja spoznanja takole:

»Moderna šola gradi preprosto kulturo na osnovi sodrudnorazvojnne vede ali znanosti in prepušča čudeže, mistiko in vero konfesionalni metafiziki.« (Str. 9.)

»Vzgoja je tista skrivnostna in vsemožna sila, ki ustvarja in oblikuje človeško dušo iz dednih dispozicij.« (Str. 10.)

»Edino sredstvo za rešitev splošne krize je vzgojna realizacija nove, zdrave in sočutne duše z metodičnim ponavljanjem pravilnih reakcij.« (Str. 11.)

ter stene zgladiti in pobeliti: taka obnovitev ne samo da ni v nasprotju z načeli spomeniškega varstva, temveč je po teh načelih edino dopustna. Kajti načela spomeniškega varstva — kakor čisto pravilno pravi dr. Stelè — odklanjajo obnovitev historičnih oblik, ki jih več ni, a na šentpeterski fasadi so še — skrite pod Jeblingerjevim balastom in navlako, prav kakor stare freske pod stoletnim beležem, ki ga je treba samo odstraniti, da se nam zopet pokažejo.

Poglejmo sedaj še, kako si obnovitev šentpeterske fasade zamišlja prof. Vurnik. Po Vurnikovem načrtu od stare fasade ne bi ostalo nič drugega več kot strehi na stolpih. Vsa okna zazida, še celo ona, ki dajejo stopnicam luč, stare portale odstrani, uniči pilastre, ki sedaj že zunaj nakužujejo notranjo triladijsko razdelitev, in vso fasado prevleče s 13 cm debelim zidom, ki se bo nemara že v nekaj letih odluščil, kakor se je odkrušila zidana preobleka na ljubljanskih grajskih utrdbah od starega zidovja. Estetski učinek Vurnikovega načrta je popolnoma nezadovoljiv, prav kakor ni zadovoljiva materialna stran, saj bi Vurnikova obnovitev šentpeterske cerkvene zunanjsčine zahtevala kar milijon in sedem sto tisoč dinarjev!

V Ljubljani se je prav zadnje čase ob prezidavah javnih poslopij mnogo grešilo. Glavni vhod opernega gledališča, banovinska hranilnica, filharmonija — da samo te navedem — so markantni dokumenti. Daleč najtežji greh pa bi bil obnova zunanjsčine šentpeterske cerkve po objavljenih načrtih. Ako se ti načrti uresničijo, bo stara šentpeterska fasada dokončno in nepopravljivo uničena, kakor je že uničena notranjsčina, in to ob sodelovanju spomeniškega urada, katerega prva skrb in dolžnost je, skrbeti ravno za to, da se umetnostni spomeniki Slovenije ohranijo poznejšim rodovom! In vse to še povrhu za težke denarje, ko bi se dala obnovitev izvršiti zadovoljiveje in vsaj za polovico ceneje!

Mislim, da za revizijo obnovitvenega načrta še ni prepozno, zato z največjim poudarkom apeliram na vse odločujoče činitelje, predvsem seveda na spomeniški urad in na šentpetersko cerkveno predstojništvo, naj stvar še enkrat korenito premislijo in naj preprečijo grozečo škodo; po toči zvoniti bo prepozno! Odgovornost, ki jo nosijo, je velika, naj se je tudi do kraja zavedajo!

V. M. Z.

Jugoslovenstvo in naprednost

V letošnji 24. številki svojega tednika »Slovenska beseda« piše dr. Puc o »Boju za slovenstvo«. Našteta može, ki so delali za slovenstvo in njegovo kulturo ter se bojevali in trpeli zanj. Potem pa pravi:

Vsi ti možje, od Trubarja pa do Cankarja, so bili daleč od miselnosti tistih, ki nastopajo danes kot reševalci slovenstva. Nobeden od njih ni bil klerikalno usmerjen, čeprav so med njimi odlični duhovniki. Ne Vodnik, ne Gregorič, ne Aškerc ni pripadal tem krogom, ki so jih prav zaradi njihovega naprednega in liberalnega mišljenja preganjali in napadali.

Po naprednih možeh so Slovenci nastali. Nič drugače ni v današnji dobi. Vse, kar imamo v slovenski književnosti močnega, velikega, vse, kar

»Ne več individualistična, temveč samo sodrudnovzgojna resnica bodi zvezda vodnica našemu svetozoru v sodobni zablodi in zmedbi pojmov, v individualistični kulturi laži in zlobe.« (Str. 11.)

»Modernemu vzgojitelju je osnovna veda teorična in praktična psihologija. Njegov vzgojni smoter je totalen in funkcionalen, to se pravi, moderna vzgoja naj prevzame celega človeka, dušeduhovnost in telo, izuri naj ga v pravilni dušeduhovni in telesni dejavnosti, v pravilni dejavnosti zavestnega duha (razuma) in podzavestne, čustveno-nagonske duše.« (Str. 14, 15.)

»Stara šolska vzgoja je poznala samo eno stran zavestnega duha, samo spomin, omejevala se je na mehanično dresuro, nabijanje spomina. — Pri tem se je prezrlo osnovno spoznanje, da se normalen človek intelektualno razvija do smrti.« (Str. 16, 17.)

»Med prve vzgojne naloge slovenskega, jugoslovenskega in slovanskega učitelja sodi osveščanje dušne, krvne in podzavestne enotnosti v smislu slovanske akcije.« (Str. 21.)

»Osnova slovenske, jugoslovenske in slovanske celosti je brezpogojna konfesionalna, plemenska in strankarska strpnost.« (Str. 21.)

»Na srečo nam takega nadorgan strpnosti ni treba šele iskati, ker ga že imamo v naši ljudski šoli in prosvetni organizaciji. Vsak vzgojitelj (učitelj) je že po bistvu države in prirode poklican nadorgan strpnosti in pomirljivosti. Zato ni dovoljeno jugoslovenskemu učitelju, da bi se aktivno udeleževal verske in strankarske borbe. Vedno mora kot pomirljiv nadorgan strpnosti stati izven borbe in povsod pomirljivo priskočiti na pomoč, kjer grozi pobesnela strast.« (Str. 24.)

»Po osvoboditvi materialne fizike čaka človeka nova naloga, da si z enakim uspehom podredi infinitesimalni svet duhovne metafizike.« (Str. 27.)

»Vsa sodobna kriza preneha avtomatično tisti hip, ko nova telesna in dušeduhovna vzgoja pre-

lahko pokažemo svetu kot specifično slovenskega, vse — s prav majhnimi izjemami — so ustvarili napredni Slovenci.

Mi bi se ob teh besedah sploh ne bili ustavili, če bi ne bile tako hudo dvoumne, da že kar dvoumne več niso. Zakaj preveč očitno hoče dr. Puc samega sebe in svoje jugoslovensko politično okolje uvrstiti v ta res slovenski, res napredni svet. Zato bo dobro in koristno, če si pojem naprednosti ogledamo od blizu.

Beseda napreden je dobila svoj posebni prizvok s tem, da je postala že davno označevalo političnih strank. Za napredne so se označevali ob zlomu absolutizma in fevdalstva meščanske stranke, ki so se bojevale za ljudske pravice, za parlament, za demokracijo. Po pravici: kajti nasproti reakcionarnemu absolutizmu so bile res napredne, in priznati je treba, da so mnogo storile za napredek v vzgoji, v človečnosti, v kulturi sploh. Zastopale so pač načela in smernice, kakor so jih od nekdaj zastopali vsi svobodoumni in človečni duhovi.

Sčasoma pa je ta vzdevek precej prišel ob svoj glas. Največ zaradi tega, ker so se šopirile z njim politične organizacije, ki so bile vse, samo napredne v zgorajšnjem smislu ne. Navajamo samo en primer iz naše najbližje zgodovine. V senci dr. Tavčarja in »Slovenskega naroda« stoječa »Narodno-napredna stranka« izpred vojne je bila v začetku tega stoletja gotovo najbolj reakcionarna stranka v Sloveniji. Borila se je zoper splošno volilno pravico, vezala z nemškimi veleposestniki zoper slovensko ljudstvo, ki mu ni zaupala, kakor to ne njej. Ni bilo še zlepa naše slovensko življenje bolj zamočvirjeno, kakor zlasti v zadnjih letih njene vlade.

Torej: ob presoji pojma naprednosti je treba biti vsekako previden.

Kajti za naprednega moremo šteti samo tistega, ki dela za dvig umske, нравstvene in tvarne omike svojega naroda; samo tistega, ki mu je dušna in telesna blaginja lastnega naroda zadnje vodilo pri njegovem javnem in zasebnem delu; samo tistega, ki se ne samo za ceno tvarnih ugodnosti, ampak, če treba, tudi v očitno svojo stvarno škodo bojuje za ljudske pravice.

Jasno pa je na prvi pogled, da pri tej opredelitvi nima noben jugosloven pravice, označevati se za naprednega.

Ne enega res naprednega, res svobodoumnega Slovenca ni danes med jugosloveni. Kajti ti ljudje so reakcionarni, torej nenapredni v najostrejšem pomenu te besede. Tuji so naši kulturi, tuji našemu ljudstvu. Zmeraj so vrtorepili okoli režimov, ki so okrnjevali slovenske pravice, vsakemu oblastniku z juga, ki nas je obremenjeval, so služili vdano in ponižno, še več, naravnost omogočili so s svojim glasovanjem zoper večino slovenskega ljudstva, da smo dobili upravni sestav, ki nas uničuje in nam jemlje najprvobitnejše pravice, ki nam grede kot narodu.

Ne, ti ljudje, taki ljudje niso napredni. Napreden jugosloven — to je protislovje v prilastku!

O, da, prav ima dr. Puc. Imeli smo napredne može, kakor Trubarja in Dalmatina, Vodnika in

Zoisa, Prešerna in Cankarja. Bili so to možje, ki so živeli in čutili z ljudstvom, videli njegovo bolečino in trpljenje. In ki so mu hoteli pomagati in so to tudi storili.

Imeli smo druge, ki so se tudi imeli za napredne. Vraz je bil tak, in Deschmann, in Schweigel. Nihče jih danes ne šteje slovenskemu narodu v dobro.

In prav tako ne bo prišteval naš narod nikoli sebi v dobro ljudi, ki so uvedli jugoslovenstvo k nam. Ljudi kakor dr. Žerjava in dr. Kramerja, kakor dr. Puca in Puelja. Kajti kar je prišlo slabega

D.L.:

Iz poljske zgodovine

(Nadaljevanje)

III.

Po smrti Avgusta III. je zasedel poljski prestol po želji ruske carice Katarine II., ki se je prej še sporazumela s pruskim kraljem Friderikom II., Stanislav Avgust Poniatovski. Bil je popolnoma odvisen od ruskega poslanika v Varšavi, kneza Repnina, ki je imel Poljsko za rusko pokrajino. Gospod poslanik je imel v Poljski ruske vojake in ni prenesel najmanjšega odpora. Sejmički so se morali ukloniti njegovi volji; tiste, ki so se mu uprli, je kratko malo odpravil v Rusijo. Vojaki so jih ujeli in odpeljali v Sibirijo. Seveda, tako ravnanje je rodilo čedalje večji odpor, vse se je hotelo rešiti tega groznega ruskega vpliva in terorizma. Vsi pravi domoljubi so hoteli, da se povrne Poljski samostojnost.

Stvaritelj osvobodilnega gibanja je bil Jožef Pułaski, ki se je zvezal s svojimi prijatelji, da bi z oboroženo silo odvrnil od Poljske rusko samovoljo. Sam je odšel v Lvov, svoje tri sinove pa je poslal v Ukrajino, da so zbirali vojne sile. V februarju 1768 so se zbrali v Baru, trdnjavi na Ukrajini, kjer je bilo že nekoliko stotin oborožene okoliške šlahte. Tu je nastala zveza, ki jo imenujejo »barsko konfederacijo«.

Voditelj konfederacije je bil Pułaski, s svojim vplivom mu je pomagal prior bosih karmeličanov Marek, ki je imel v tamkajšnjih krajih velik vpliv. Klical je poljske plemiče na boj proti pravoslavni Rusiji, češ da je katolicizem v nevarnosti. Tako je barska konfederacija nekaka politično-verska zveza.

Seveda Repninu ni bila všeč ta zveza. Zato je zahteval od kralja Stanislava Avgusta, naj mu pomaga, da se zveza zatere, a je tudi sam zbiral ruske vojake proti zvezi. In zgodilo se je, da se je kralj vdal in da so poljski vojaki skupno z ruskimi korakali proti Baru, ki je padel. Rusko maščevanje je bilo grozno. Kozaki so pomorili na tisoče in tisoče ljudi in izropali deželo.

Zaradi teh ruskih zmag se konfederacija ni mogla tako razširiti, kakor se je želelo, vendar se je misel konfederacije širila po notranjih vojvodstvih. Pułaski pa je zbežal na Turško in iskal tam pomoči proti Rusiji. — Tudi francoski kralj Ludvik XV. je pomagal konfederatom, jim pošiljal francoskih častnikov, orožje in denar, ker se mu je zdel ruski vpliv na Poljskem nevaren. — Nastali so notranji bratomorni boji. Ker je Stanislav Avgust držal z Rusijo, so ga zavezniki odstavili in razglasili anarhijo.

Kakor je razvidno iz navedkov, razgiba pisca v prvi vrsti veliko vprašanje naše dobe: individualizem ali kolektivizem. Pisec individualizem zamerja. On je sicer za svobodno, toda »sotrudno-dejavno disciplino«. Ta sotrudno-dejavna, torej v bistvu kolektivna disciplina, pa more nastati — po piscu! — samo z vzgojo. Pisec odklanja torej vsak nasilni kolektivizem, on je za »svobodnega«. Tu pa mora nastati pred kritičnim bralcem vprašanje, v čem je še svoboda, če je v načrtu vzgoje že dan bodoči sotrudno-dejavni človek-državljan.

In tako smo se znašli pred vkladnim kamnom cele miselne stavbe: ali je svoboda že vnaprej dana, namreč svoboda volje, vesti in iz te izviraajoče dejavnosti, ali pa šele začenja tam, kjer je kolektivni sotrudno-dejavni človek že oblikovan.

Naša naloga ni, da posegamo v ta boj nazorov. Kajti v tem boju sodeluje toliko osebnih momentov, je toliko odvisno od družbenega okolja, nazarjanja, vere, da bi bila le težka, vsekakor pa pretežko izvedljiva tista ločitev pojmov, ki je potrebna za stvarno razravnavanje. To tem bolj, ker vidimo, da izhajata tako komunizem kakor fašizem iz kolektivne miselne osnove in ker je prav zategadelj vsa ta miselna osnova še preveč neizčiščena, da bi mogla biti okvir jasni, različni miselni sliki.

Očitno je samo eno: zoper individualizem je vstal kolektivizem v mogočnem zaletu. Sredi razračunavanja smo. In nikomur ne bo dano, da bi se mu mogel odtegniti. Od vsakega samega pa je odvisno, če bo udeležen pri njem ali kot misleča osebnost, ali kot brezvoljni predmet.

Pisec »Svetozora« se je potrudil, da išče pot iz naše kulturne zagate. Zgorajšnji navedki dokazujejo bogastvo njegovih misli. In kakršnokoli stališče bo bralec zavzel do te njegove filozofične izpovedi, eno je gotovo: oplodila bo njegovega duha, obogatila zakladnico njegovih misli.

Vzemi torej in beri!

nad nas in naš narod, vsa reakcija zadnjih 19 let je neločljivo povezana z jugoslovenstvom.

Znano je, kako sta Prešeren in Cankar odklanjala jugoslovenstvo v vsaki obliki. Ker jih celo dr. Puc prišteva med napredne, očitno ne more biti napredno tisto in tisti, kar in katere sta ta dva slovenska moža tako brezpogojno in brez-kompromisno odklanjala.

Prav ima dr. Puc: Brez naprednih Slovencev bi Slovencev sploh ne bilo. Zato in odtod tudi naš boj zoper reakcijo, ki se šopiri v znamenju jugoslovenstva nad nami.

Ruski generali so ravnali s konfederati, kakor da so puntarji, in delali z njimi na prav barbarski način. Zlasti je bil polkovnik Drevič, ki je dal ujetnikom sekati noge, roke in jih še na drug način mučil. Sibirija se je seveda polnila s poljskimi ujetniki. To konfederacijo je poleg Turške in Francije podpiral skrivoma celo Friderik II., pruski kralj, ker ni hotel, da bi vso Poljsko dobila v roke Rusija. Silil je Poljake, da so mu prodajali kmetijske pridelke, a plačeval je s ponarejenim denarjem. Ko so pozneje Poljaki hoteli od Prusov kupovati, tega denarja niso mogli oddati, ker je bil ponarejen; morali so plačevati z dobrim poljskim denarjem. Tako je šel denar iz države.

Medtem je imela Rusija v vojni s Turki srečo na kopnem in na morju. Ti uspehi so vznemirjali Prusko in Avstrijo. Nemški cesar Jožef II. in Friderik II. sta se sestala v Šleziji, da se sporazumeta glede Rusije. Kmalu sta dobila sultanovo pismo s povabilom, naj posredujejo glede sklepanja miru med Rusijo in Turčijo. Ni trajalo dolgo, da je Avstrija zasedla del krakovskega vojvodstva, Prusija pa je vkorakala v poljsko Prusko. To pa je vse bilo znamenje, da se imajo izvršiti važne stvari, zakaj kmalu je pokazal pruski kralj, kaj namerava.

Proti koncu leta 1770. se je zglasil v Rusiji Friderikov brat Henrik s predlogom, naj se porazdele obmejne poljske pokrajine med Avstrijo, Prusijo in Rusijo. Po tem predlogu naj bi bila Rusija poplačana za zmage nad Turčijo, Avstrija in Prusija pa za posredovanje miru — a vse na škodo Poljske. Carica, ki je hotela zasesti vso Poljsko, ni dala naravnost odgovora in je storila vse, da ne bi prišlo do delitve. Da se ne bi mogli Prusija in Avstrija vmešavati v poljske zadeve, je sklenila pomiriti Poljsko s tem, da bi z vsemi sredstvi potlačila konfederacijo.

Vendar je bil ves trud zaman, ker je konfederacija krepko podpirala Francija. Največji uspeh pa so imeli zavezniki, ker so dobili Krakow, ki so ga zasedli ruski vojaki, in so se zbrali k volitvi novega kralja. V noči 3. novembra 1771 so konfederati napadli Stanislava Avgusta, ki se je ranjen vrnil v Varšavo in o vsem naznanil zamejskim dvorom.

Ker se je napad na Stanislava Avgusta imel za umor kraljeve osebe, sta Prusija in Avstrija našli priliko, da se vmešata v notranje zadeve Poljske, »kjer je kraljeva oseba v nevarnosti«. Ker carica ni mogla z lastnimi silami zlomiti konfederacije in ker se je vznemirila zaradi zblizanja Avstrije in Turčije, je sprejela Friderikove predloge. V začetku meseca februarja 1772 sta se sporazumeli Rusija in Prusija, nekaj dni pozneje pa sta podpisala z Rusijo in Prusijo razdelitev Poljske Jožef II. in Marija Terezija.

Konfederati seveda niso nič vedeli o teh pogajanjih in sklepkih in so se borili dalje. Kmalu so se morali vdati premoči.

Tako je bilo konec tega junaškega boja za svobodo Poljske. Niso ga vodili sami plemiči, marveč tudi meščani in preprosti ljudje. Sijajni voditelji so bili celo krojači, mesarji. V Krakowu so se borili skoraj samo meščani. Da, še celo gorali (gorjanci) so se junaško bojevali.

Pri prvi delitvi 1772 je izgubila Poljska od skupnega obsega 13.300 kvadratnih milj 3.860, a nad 4.000.000 ljudi. Rusija si je vzela Belo Rus, Avstrija Červono (Rdečo) Rus, južni del Malopoljske z Wieliczko, Prusi pa so zasedli Pomorje brez Gdanska in Torunja in velikopoljske okraje ob reki Noteč.

To delitev je moral potrditi sejm. To se je tudi zgodilo. Najbolj je govoril proti poslanec Reyten, ki pa ni mogel doseči ničesar. Obup in sramota sta mu vzela um; tudi življenje ni imelo zanj nobenega pomena več, ko je sejm sklenil delitev njegove domovine.

(Nadaljevanje prihodnjič)

Spominjajte se tiskovnega sklada tednika »Slovenije«!

Prepričane Slovence, ki jim je slovenstvo zapoved vesti in nravnosti, prosimo, da podprejo razširjevanje čiste slovenske misli s tem, da nakažejo primeren znesek za

tiskovni sklad našega tednika »Slovenije«.

Opazovalec

Političen sonet

Zašli so k nam posebne vrste ptiči:
iz vseh vetrov jim perje je znešeno,
njih spev kričanje je ponarejeno,
ko da krošnjarijo tu s kisom Čiči.

Oblastni bolj so kot nekdanj biriči:
kaj ljudstvo misli, to je njim vseeno,
če komu prav ni, da je troje eno,
izkljujejo oči mu pri tej priči.

Sumljivo širijo obupne klice,
da oni le so pravi domoljubi,
ki rodoljubja pišejo menice.

Prav redki še so, ki se jim poljubi
poslušati te zakasnele ptice,
naš narod ve, da trobijo k pogubi.

—ar.

Železniški promet

Na ljubljansko železniško ravnateljstvo je odpadlo lansko leto 8,425.288 potnikov, to je 22,3% ali slabo četrtino vsega potniškega prometa v državi.

Na belgrajsko železniško ravnateljstvo pa je odpadlo lani 8,248.514 potnikov, to je 21,9% vsega potniškega prometa v državi.

Kakor smo že poročali, je bilo zgrajenih po vojni v območju belgrajskega železniškega ravnateljstva 848 km železnic na novo, v območju ljubljanskega pa samo 14 km, torej štirinajstkrat manj.

Kolikor pa ima ljubljansko železniško ravnateljstvo več prometa, toliko in še več ima manj osebja. Ima ga namreč samo 9.382. Belgrajsko ga ima pa 16.385. Pri manjšem prometu je torej doli za 5.033 osebja več, kakor v Ljubljani.

Pa bo kake naše edinstvenike še zmeraj skrbelo, kakšni reveži bodo ti ubogi Slovenci, če ne bodo dobili na jugu službe.

Kajti vseh teh 5.033 nastavljenecv v Belgradu morajo seveda plačevati slovenske železnice. In mi vemo, da je med njimi komaj nekaj malega Slovencev in še ti so vsi na podrejenih mestih.

Prav tako je tudi znano, da so stale razne nove naprave, mostovi, stavbe itd. za belgrajsko železniško ravnateljstvo samo v zadnjih letih nad pol milijarde. V Ljubljani pa smo za nekaj krparij na glavni postaji dobili šele letos nekaj milijonov. »Dobili«, to se pravi, teh nekaj milijonov smemo porabiti od dohodka svojih železnic za svoje železnice.

Nacionalci-jugosloveni so svojega dela res še zmerom lahko veseli.

Beseda na naslov nacionalizma

»Prager Presse« priobčuje sestavek angleškega časnikarja Wickhama Steeda o angleški zunanji politiki. Narodi britanskega imperija so miroljubni. Vendar če bi bile ogrožene njegove življenjske koristi ali če bi šlo za boj med pravico in krivico ali zoper neizzvan napad, tedaj bi dominiji gotovo ne odrekli pomoči svoji matici. Angleška miroljubnost pa bi utegnila pobuditi napadalne narode, da bi ne računali s tem, kako utegne

britanska javnost prisiliti vlado, da jim zakliče svoj stoj. Če bi bili v takem trenutku napadalec že tako daleč, da bi ne mogli več nazaj, bi se britanski narodi ne mogli izmakniti izbiri med sramotnim ponižanjem ali aktivnim odporom, to je vojno. Zaradi tega da mislijo mnogi Angleži, da je bolje upreti se napadalni politiki vnaprej, kakor šele potem, ko je že z napadom začela. Steed končuje:

»To pa še ne pomeni, da bi mogel kak britanski državnik brez težav vnaprej reči, kaj bo Velika Britanija v nekih okoliščinah storila ali česa ne bo storila. Pogledi mednarodnega položaja se menjajo tako hitro, da postane lahko modrost od včeraj neumnost od jutri. Toda eno svarilo lahko izrečemo z nekim opravičenjem, da naj namreč vlade tistih dežel, katerih politika je znana kot napadalna, po pameti preveč ne računajo z britanskim nagnjenjem do pasivnosti. Dejstvo, da gre britanska vlada v svoji potrpežljivosti tako daleč, še ne dokazuje, da bi bila ta potrpežljivost neizčerpna. In velika Britanija krepi s slehernim dnevom svojo sposobnost, da poudari svoje nezadovoljstvo nad vsakim dejanjem, ki bi utegnilo ograditi evropski mir.

Birokracija, centralizem in gospodarstvo

V »Trgovskem listu« beremo tole sliko naše gospodarske politike:

»Država, ki je tako revna na industriji, kakor je bila Jugoslavija ob svojem nastanku, bi morala biti vesela, če sploh ima v kakšnem kraju tovarno. Namesto tega pa smo od vsega početka videli, kako se je hotela zaradi onega glupega argumenta z bližino na meji sploh demontirati vsa slovenska industrija. In še danes straši ta argument stalno in še danes ovira ta argument razvoj industrije.

Fiskus in pretirana javna bremena pa so nadaljnji razlog, da naša industrializacija ne napreduje v zaželeni meri. Toda vse te ovire še niso tako hude, kakor so one, ki jih vedno znova postavlja birokratizem. Z našimi vedno novimi predpisi, ki poleg tega zadevajo z vso težino v prvi vrsti domače ne pa tuje tvrdke, je vsaka zanesljiva kalkulacija nemogoča. Kompliciranost birokratične uprave hromi vsako podjetnost v državi, poleg tega pa ustvarja domačim podjetjem vedno novo in nepotrebno državno konkurenco. Pri tem pa niti posebej ne poudarjamo težavnega položaja, ki ga ima naša industrija zaradi obupnih razmer na našem denarnem trgu. Kako vzorno zna naša birokracija ovirati industrijo, se vidi zlasti pri izvozu blaga, ko morajo mnogi naši industrialci plačevati posebne pristojbine, da sploh morejo izvažati blago in donasati v državo devize. A brez izvoza je zaradi silne omejenosti domačega trga vsak razvoj industrije nemogoč.

Ne pridemo do blaginje samo zato, ker izvažamo cenene surovine in polizdelke, uvažamo pa drage gotove izdelke, temveč predvsem zato, ker ovira vse naše gospodarstvo coklja, kateri se pravi birokratizem. In ta coklja je vedno težja, namesto da bi se manjšala.

Nič novega ni ta slika. A resnična je danes bolj, kakor včasih.

v USA. Odpošiljatelj je bil naveden tudi na ovojju pisma. Pošta me je pozvala, da moram sam po pismo. Na ovojju se še nahaja opazka s kemičnim svinčnikom: »29/7 Avisiert«. Na pošti sta me sprejela dva organa policije. Najprej sta me vprašala, ne da bi mi bila pokazala pismo, če imam kake zveze z Ameriko in če od tam kaj pričakujem. Nato mi pokazeta pismo z vprašanjem, če dovolim, da ga odpreta in prebereta. Seveda bi bilo vsako upiranje zaman. Odprla sta ga in prebrala. Bilo je zgolj vprašanje Aleša Franka, tajnika direktorija JDID v Chicagu, zakaj E. Kristana še ni v Ameriko, ko je bil vendar že 8. maja 1914 prejel denar za potne stroške. Torej nič posebnega, ker tedaj policija še ni vedela, da je E. Kristan pobegnil. Po potrdilu prejema sem hotel pismo vzeti kar tako, odprto, a ga mi uradnika nista hotela izročiti. Najprej sta zaprla ovoj z okroglo črno-rumenom nalepkjo s cesarskim orlom, nato pa nanj udarila še rdeč pečat z besedilom: »Staatspolizeilich geöffnet«. Pečat je bil sestavljen iz črk navadne stavkovnice. Pismo, ki ga še hranim, dokazuje posredno, da E. Kristan junija 1914 še ni bil v Ameriki, kakor pomotoma trdi Tuma na strani 331. Spominov. So pa še neposredni dokazi, da je E. Kristan bil na tistem zboru soc. dem. stranke, o katerem pravi Tuma, da ga je vodil A. Kristan. Sicer je pa brez pomena in nebitno, ali je E. Kristan bil navzoč ali ne, ker gre zgolj za oportunistično izjavo E. Kristana. Dogodek obdelam pozneje, ko pride na vrsto.

Kmalu po mobilizaciji je bil tudi v Ljubljani ustanovljen črni kabinet. Nastanjen je bil, če se ne motim, v prvem nadstropju Filipovega dvorca, z vhodom s Cankarjevega nabrežja. Dasi sem bil nekoč celo sam pozvan vanj, tega vendar ne morem trditi z gotovostjo; zdi se mi le, da sem med

Od priznanja k dejanju

Vedno več jih je, ki izražajo zadovoljstvo nad našim listom. Oglašajo se tudi novi naročniki — dokaz, da si misel, ki jo zastopa list, vedno bolj utira pot. S tem so svoje soglašanje praktično potrdili. — Obračamo se še do tistih, ki odlašajo, da storé enako. Simpatije so sicer nekaj lepega, ali samo od njih ne živi nobeno gibanje. Treba je tudi žrtev. Stare naročnike in prijatelje prosimo, naj nam pošljejo naslove oseb, o katerih mislijo, da ga bodo naročile, ako ga jim pošljemo na ogled. Kdor se ne misli naročiti, naj list vrne z opazko: Ne sprejemem. Najlepša hvala vsem, ki se bodo odzvali. **Uprava in uredništvo.**

Mali zapiski

Prepovedane knjige.

Minister za notranje stvari je prepovedal uvažati in širiti v naši državi:

1. Razgovor sa Howardom Staljinom;
2. »Novim putevima«, ki jo je spisal Gorki;
3. »Otroška bolezen levičarstva«, ki jo je spisal Ljening.

»Neenakopravnost slovenščine«.

»Amerikanski Slovenec«, ki izhaja v Chicagu v Združenih državah, priobčuje dne 19. junija t. l. naš sestavek o neenakopravnosti slovenščine v ponatisku. Gotovo je hvale vredno, da poučuje ameriški list naše rojake onstran morja, za kakšne osnovne pravice se moramo boriti mi Slovenci z jugosloveni.

Dijaško časopisje na častnikarski razstavi

Prejeli smo:

Nekdanje in sedanje dijaško časopisje bo na razstavi slovenskega častnikarstva posebej obdelano. Zato potrebuje nujno pripravljalni odbor razne pisane, litografirane ali kakorkoli razmnožene, torej tudi tiskane liste, ki so jih pisali slovenski slušatelji visokih šol, predvsem pa gojenci raznih srednjih in tudi meščanskih ter višjih razredov osnovnih šol, prav tako pa tudi take časopise, ki jih dijaštvo še izdaja pod nadzorstvom šolske oblasti ali brez njega. Posebno zanimivi so srednješolski listi, zato pa vljudno prosimo vse bivše in sedanje dijake ter šolska vodstva, a tudi knjižnice in druge lastnike teh z večino prav redko ohranjenih pojavov slovenskega častnikarstva, da poščejo zlasti starejše dijaške časopise ter nam jih blagovolijo posoditi za razstavo in tudi za kompletiranje »Bibliografije slovenskega častnikarstva«, ki izide ob razstavi. Zato je že skrajni čas, da vse naše staro in sedanje dijaško časopisje pošljete ali prinesete pripravljalnemu odboru, ki za vse posojene predmete prevzema popolno poročstvo in jih po razstavi nepoškodovane vrne lastnikom. Hkrati se pa najtopleje zahvaljujemo vsem, ki s posojilom razstavnega gradiva sodelujejo pri tej veliki manifestaciji slovenske kulture. — Pripravljalni odbor razstave slovenskega častnikarstva, Ljubljana, velesjem.

Urednik in izdajatelj: Tone Fajfar v Ljubljani.

Janez Kocmur:

K Tumovim spominom

(Nadaljevanje)

S konference smo se podali proti Črnemu kabinetu. Tajno zasledovanje pisem je bilo v Rusiji že v miru izvedeno do največje popolnosti. Poleg krajevnih kabinetov so obstajala še posebna središča, kjer so zbirali pošiljke iz zamejstva, ali naslovljene na določene osebe. Tu so opravljali delo posebni strokovnjaki. Vse je bilo organizirano tako spretno, da sta pošiljatelj in prejemnik to le redko opazila, zlasti ker je šlo vse skoraj brez zamude. Morebitna pritožba bi mogla spraviti pritožnika le v zapor — zaradi natolcevanja poštne uprave. Pisma so odpirali na najrafiniranjši način, jih pregledovali, preiskovali, prepisovali in tudi fotografirali, če je bilo treba. Plečili so jih le redko, da ne bi vzbudili suma. Pregledovali so tudi tiskovine in druge pošiljke. Pisemska tajnost je bila samo na papirju, kakor je še danes po mnogih nedemokratičnih državah.

Ruski način poštne cenzure je prevzel tudi avstro-ogrski generalni stožer v svoj mobilizacijski načrt in ga še spopolnil. Pisemsko tajnost je odpravljala že sama postava v primeru mobilizacije ali vojne. Prve dni, ko so se črni kabineti šele snovali, je opravljala cenzuro policija neposredno na pošti. Delala je večinoma odkrito, z vednostjo in celo v navzočnosti naslovnika. Poštenost in dostojnost sta tedaj še bili v živi zavesti; kazenska odgovornost za uradne prestopke še ni bila samo na papirju.

Dne 29. julija 1914, ko sem bil že vojak, je prišlo na ljubljansko pošto za mene priporočeno pismo od tajništva Jugoslovanske soc. dem. stranke

pogovorom z enim od cenzorjev gledal skozi okno v hišo Meščanske imovine, ki je v njej trgovina I. C. Mayer. Pozvan sem bil telefonično, da dam pojasnilo o nemški besedi »Gewerkschaft«. Cenzor, poročnik ali nadporočnik, je začel nemško, nadaljeval pa slovensko, dokaz, da je bil Slovenec; morebiti tudi ne, njegove fiziognomije se prav nič več ne spominjam. Prosil sem ga, naj mi prebere cel stavek, da bom videl, v kakšni zvezi je izraz z ostalim besedilom. Pojasnil sem, da gre za strokovno organizacijo in da bi besedo »Gewerkschaft« lahko nadomestoval tudi kak drug izraz, n. pr. »gewerkschaftliche Organisation« ali »Fachorganisation«. Cenzor pa je bil mnenja, da gre morebiti za rudarje in je to skušal tudi dokazati. Videl da je že v rudarskih krajih napise »Gewerkshaus«, »Gewerk«, »Gewerkschaftskantine« itd.

Iz opazk častnika pri sosednji mizi, očitno predstojnika kabineta, sem povzel, da mora ta imeti poseben nalag paziti na pošiljke v rudarske kraje. Cenzor je nazadnje tisti stavek premazal s tušem. Bilo je menda pismo iz Gradca ljubljanske skupini delavcev oblačilne stroke.

Za poizvedovalno službo med rudarji je bil pozneje v Ljubljani ustanovljen celo poseben oddelek tajne vojaške policije, sestojec iz 4 častnikov in 35 podčastnikov. Načeloval mu je ritmojster Fritz Pohl. Oddelek je bil podrejen »Kundschafter-Abteilung des k. und k. Militärkommandos in Graz«. Tajni vojaški policisti so imeli obsežna pooblastila. Hodili so v civilu in v uniformi, posluževati so se smeli vseh vlakov, celo tovornih. Med ljudi so zahajali kot begunci in verižniki, prisledali so k mizam, začenjali pomenke, napeljevali pogovore, prisluškovali pri oknih in drugod.

(Dalje prihodnjič)